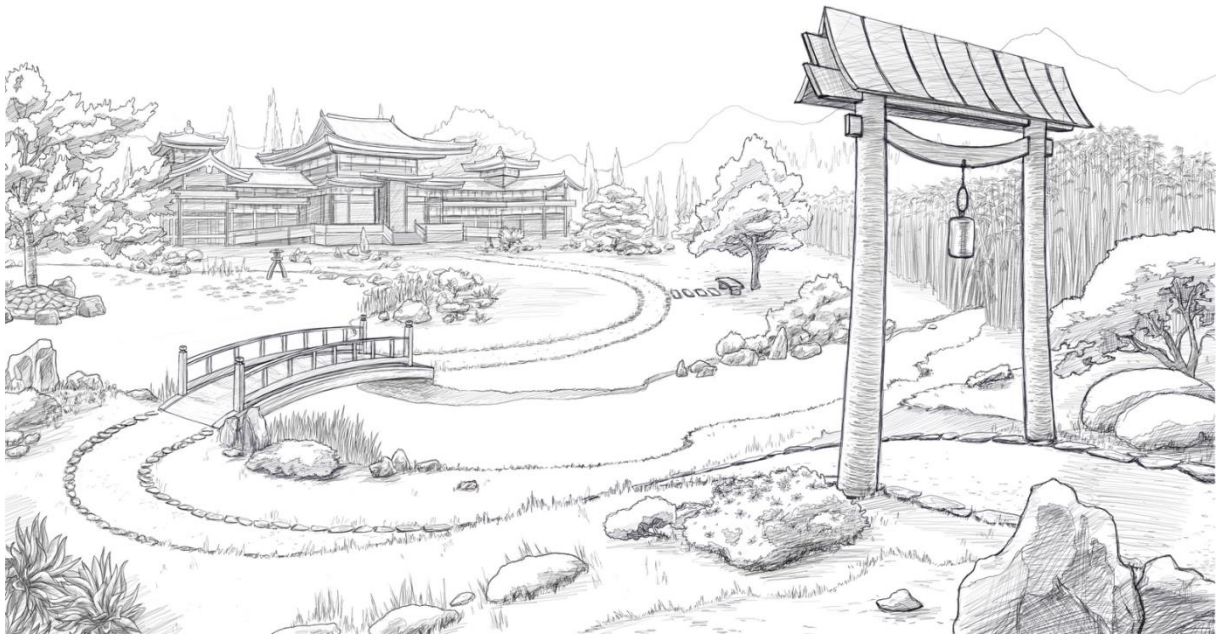

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Japán Tanszék

JAPÁN MŰVÉSZET

a kertekben

日本庭園

BBN-KEL11-211– Távol-keleti művelődéstörténet

Oktató: Dr. Birtalan Ágnes

2012/2013 tavaszi félév

Takács Veronika

Japán II. évf.

E-mail: takacsveronika@outlook.com

*”Hogyha látom én
az eget és a földet,
mint a kertemet,
pillanatra elhagyom
a világmindenséget.”¹*

1. BEVEZETÉS

Kinézve a szobám ablakán, a belsőudvari kertünkre nyílik a kilátás. Édesanyám nagyon szereti a virágokat gondozni, ápolni, szépíteni a kertet. Így bőven van piros, fehér, rózsaszín, kék és lila virágunk, sőt, egy kis veteményes is helyet kapott a kert végében; cukorborsó és kocktélparadicsom növekszik szorgalmasan, hogy aztán telt, intenzív ízével okozzon örömet számunkra. A meggyfánk pedig gyönyörű halvány rózsaszínes virágfelhőbe borul minden tavasszal.

A minap megpróbáltam elképzelni, hogy hogyan nézne ki a kertünk japán stílusban kialakítva. Mivel ez a stílus rendkívül összetett, elkezdtem több könyvből és cikkből is tájékozódni. Ezek alapján lenne tavunk aranyhalakkal, nagy köveink, szépen elgereblyézett fehér kavicsunk és talán még egy kis hidacsánk is a tó fölött. Olvasás közben rá kellett jönnöm, hogy a téma igen érdekes, hogy ez az egész mennyire japán, ezért végül dolgozatomban témájaként választottam.

2. EREDET

Minden összefügg mindennel és mindennek az alapja a hit. Japánban ez fokozottan helytálló kijelentés, mivel a japán kertrendezés legfőbb alappillére is a *shintoo*². Ez pedig nem más, mint az ősi japán természetvallás.³

Ez ennek a szigetországnak egy olyan egyedülálló jelensége, mely vallás és életfilozófia egyben. Itt a szépség és a rend szimbólumai az elsődlegesek, a japánok ezeket a természetben keresik és találják meg. Ennek a vallásnak szerves részét képezi, hogy nem félnek a természet erőitől, hanem tisztelik és hálásak annak adományaiért.⁴

Shintoo létezik, amióta Japán létezik. Formát és nevet azonban csak jóval később, a buddhizmus (VI. század közepén beáramló vallási forma) érkezésekor kapott. Kivívott pozícióját azonban nem adta át, fő jellemvonásait megőrizte, önálló vallásként is még ma is

¹ Dogen 2001, p. s165.

² Dolgozatomban a japán kifejezések leírására a Hepburn-féle átírási rendszert alkalmazom.

³ Bhikku 1984, p. 11.

⁴ Bhikku 1984, p. 20.

megállja a helyét, átítatja a japán emberek mindennapjait. A *shintoo* szó jelentése: istenek útja. Két szótagból tevődik össze, a *shin*-ből (isten – kínai jelentéssel) és a *too*-ból (a kínai *dao*⁵ japános kiejtése, melynek jelentése: út). A *shin* azonban japán olvasatban *kami*, és ez nem más, mint egy elnevezés ezen vallás isteneire, szellemeire. Mert ők egyszerre több istenben hisznek. Külön istene (szelleme) van például a fának, madaraknak, a fűnek, a tengereknek és a virágoknak is, és ezekkel együtt mintegy nyolc millió *kami* található a *shintoo* hitvilágban. Ez a vallásrendszer annyira a természet szeretetén nyugszik, hogy már a *kamik* tiszteletére épített, fából készült szentélyek megvalósításánál is mindig ügyeltek arra, hogy egy-egy ilyen szentély ne okozzon törést a természet harmóniájában. Ilyen eszköz például, hogy a szentélyek belsejében is gyakran találkozhatunk fákkal.⁶

Hogyan is köthető össze a *shintoo* a japánkertek világával? Mivel a természet iránti tiszta érzések a *shintoo* által alakultak ki a japán népcsoportban, így a kapcsolatot is itt kell keresnünk.

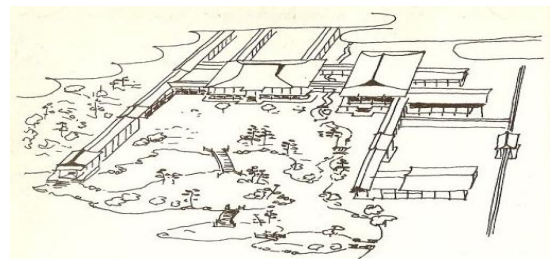
A kertek kialakítása során a természet törvényeit tiszteletben tartják, az udvart a természet szimbólumaival díszítik, így sűrítve mesterségesen a különböző természeti adottságok legszebb elemeit egy helyre, már-már művészi szinten, összhangban a *shintoo* tanításaival.⁷

3. A JAPÁNKERT (*NIHON TEIEN* 日本庭園) KIALAKULÁSA

Az alábbiakban szeretném röviden bemutatni a kertrendezés mesterségének egy-egy fontosabb állomását, nyomon követve a fejlődéseket, változásokat.

3.1. Tájkeresztet

A *Heian*-korszakban (Kr. u. 784–1184) mutatkoztak az első jelei annak, hogy a kertrendezés, mint művészeti ág jogot szerzett magának az önállóságra, elismerésre. Ekkor Ázsia felől, a környező birodalmakból érkező

Shinden-zukuri kerttípus. Forrás: Mitsui 1987, p. 8.

⁵ Dolgozatomban a kínai kifejezések leírására a Pinyin-féle átírási rendszert alkalmazom.

⁶ Nemesvölgyi 2009, pp. 43-44.

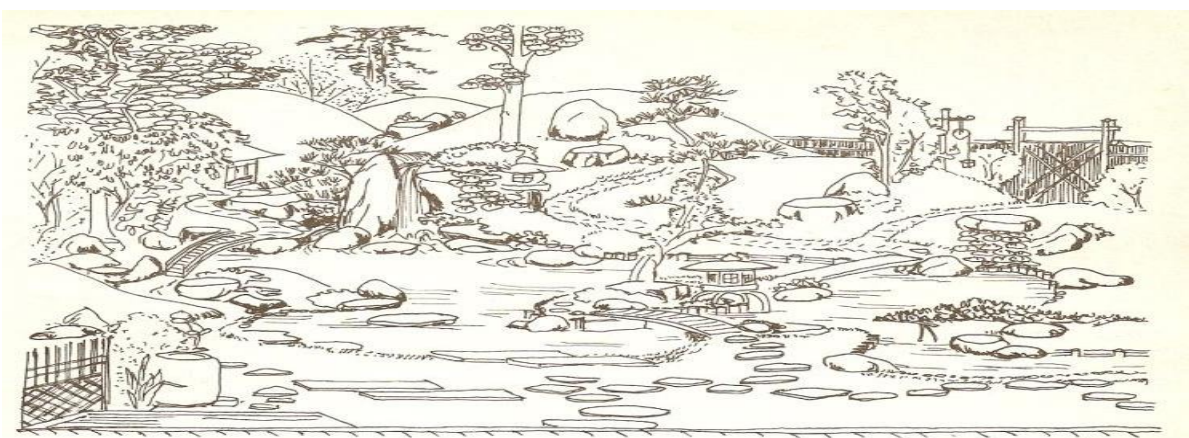
⁷ Mitsui 1987, pp. 6-7.

stílusok, jelentősebb mértékben a kínai, kisebb mértékben a koreai kertrendezési elvek hatása figyelhető meg. Első ilyen kert lesz a *rinsen*, mely növényi és vízi motívumokkal kialakított tájkertészeti kerttípus. Ez fejlődve tovább, megszületett a *shinden-zukuri*, ahol már sikerült teljesen összhangba hozni az épületet, a kertet és a természetet. Amint a fent, jobb oldalt látható kép is tükrözi, a központi palotától keleti és nyugati oldalon melléképületek (melyeket fedett folyosó kötött össze) sokasága zárta közre a palota előtt kialakított kertet. Ebben a kertben domináns szerepet töltött be egy tó. Ez volt központi elem, zöld növényekkel és több apró szigettel. A megvalósításnál a részletességre törekedtek.⁸

3.2. Zen kertek

Ahogy változott a vallás, új nézetek törtek be az országba, beleolvadva a *shintoo* tanaiba. Egyik ilyen volt a kínai *zen*-buddhizmus a *Kamakura*-korban (Kr. u. 1185–1333), melynek egyik lényegi eleme a meditáció. Az elmélkedésre és a gondolkozásra pedig a legjobb hely a természet. Lefeküdni a fűbe egy fa alá, kimenni a tópartra, hallgatni a madarak csivitelését és a szél suhogását a fák lombjai között.

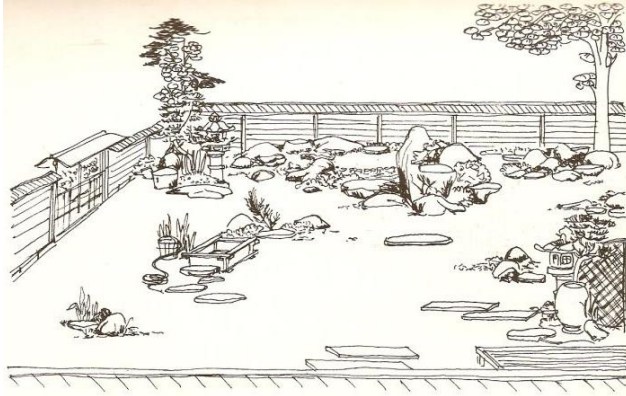
A *zen* szerzetesek is így érezték, és ebből kiindulva világhírű kerteket hoztak létre. A mindenki által ismert hegyek szépségét nagy kövekkel imitálták, fehér kavicsot szórtak szét, hogy folyót, tengert vagy tavat szimbolizáljanak. A tájkertek bonyolult fényűző pompája eltűnt, helyét átadta az egyszerű eleganciának. A *zen* kerteknek két típusát különböztetjük meg. Egyik a *tsuki-yama*, azaz hegyvidéki (tavakat és vízeséseket szimbolizáló), a másik pedig a *hira-niwa*, a sík vidéki stílus (főleg kövekkel, kavicsokkal, kisebb sziklával dolgozik).⁹

Tsuki-yama kerttípus. Forrás: Mitsui 1987, p. 10.

⁸ Mitsui 1987, pp. 7-8.

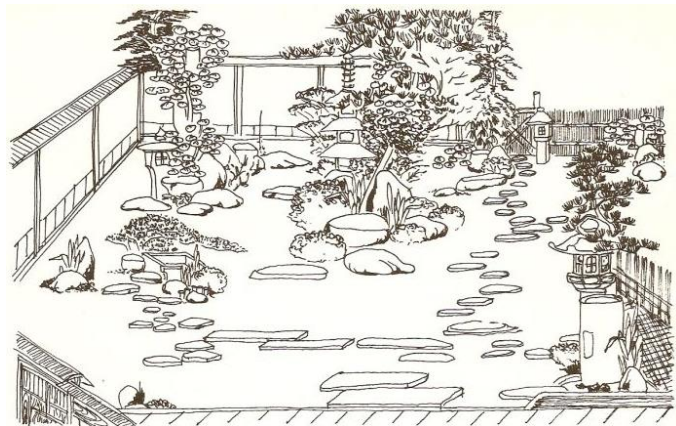
⁹ Mitsui 1987, p. 9.

Hira-niwa shin kerttípus. Mitsui 1987, p. 13.

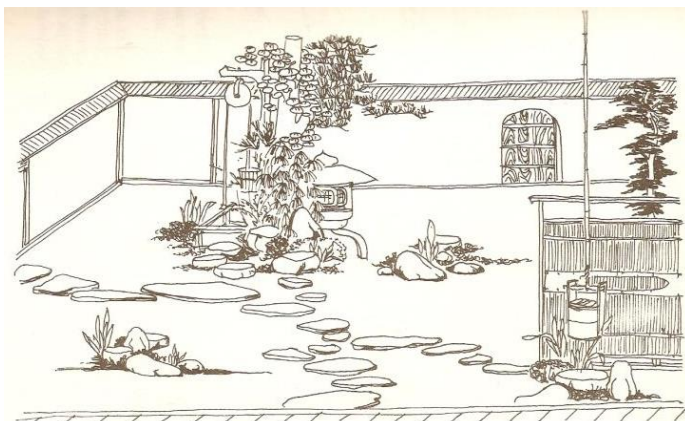
ezért rendezetlenebbnek tűnő, a fantáziát jobban szabadjára engedő ág. A *so* pedig a végtelenül leegyszerűsített típust képviseli.¹⁰

Ahogy a képeken is látni, egy *gyo* kert a gondolatok, ötletek szabad áramlásának színtere. A kertművész itt nyugodtan kiélhette kreativitását, többféle formával, növényvel dolgozhatott. A kötetlenség miatt itt szerepet kaphat az

Hira-niwa gyo kerttípus. Matsui 1987, p. 14.

ember éppen aktuális érzelmi állapota is, hiszen ez nagyban befolyásolja képzeletünket. Például izgatott, ideges állapotban sokkal zűrzavarosabb és kaotikusabb kertet fogunk rendezni, mintha nyugodtak, kiegyensúlyozott pillanatunkban vagyunk.

Hira-niwa so kerttípus. Matsui 1987, p. 15.

A *shin* és *so* kertek igazi minimalista típusok. Jellemzően kevés a növény, ezt észre is vehetjük a két illusztráción. Nagy, összefüggő füves területek vannak szabadon hagyva, itt csak néhány kisebb sziklacsoport található.

Közös tulajdonságuk, hogy a kút, illetve valami víztároló alkalmasosság mindhárom típusnál egyike a kötelező elemeknek.

¹⁰ Matsui 1987, p. 9.

3.3. Körbejárható kertek

Az 1753-ban kezdődő *Azuchi-Momoyama*-korszakban megkezdődnek a késő feudalizmus évei. Ez a küzdelmekkel teli időszak maradandó hatást gyakorol a társadalom egészére, így a hatalomért való harc a képére formálja a hadakozás tárgyát, a földeket is. A *zen* szerzetesek kikerülnek monopolizált helyzetükből, most már nem csak ők azok, akik kerteket terveznek, rendeznek be, kultúrát örökítenek. A földesurak kastélyai körül úgynevezett *kaiyu* udvarok jelennek meg. Ezek jellegzetessége, hogy rendkívül nagy területet foglalnak el, valamint teljes egészében körbe lehet járni őket.¹¹

3.4. Palotakertek

Az *Edo*-korszakkal (Kr. u.1868-ig) együtt visszatér a tájkertészet, a maga pompájával és rendszerességével együtt. Ekkor a császári uralkodók palotáit, nyaralóit hódítja meg. Hegyoldalban alakítottak ki kert-csoportokat, nyaralókkal, pihenő lehetőséget adó pavilonokkal, gyönyörű kilátással. Egy-egy ilyen kert olyan nagy területen feküdt, hogy esetenként még rizsföldek és az érintetlen természet is részüket képezte. Itt a mesterségesen kialakított tó kettős funkciót töltött be. Egyrészt a kert szépségét és értékét növelte, másfelől a rizsföldek számára víztározóként szolgált. Ez a méretű kert inkább már teleknek, birtoknak nevezhető.

A lakosság körében megfigyelhető, hogy a lakóházak kertjei sokkal kevésbé voltak szabálykövetőek, kis területen helyezkedtek el, de a természet iránti tisztelet, az egyensúly, a szimbolizmus ugyanúgy kiemelt szerepet kapott.¹²

3.5. Napjainkban

Ahogy halad az idő, a kertek szerepe is megváltozott az emberek életében. Manapság már a ház körüli kertnek csak egy kis részét alakítják ki a fent említett hagyományos szellemiségben. Az udvart pihenésre, szórakozásra is használják, már nem elsősorban a szem és a lélek gyönyörködtetése a cél. A kisgyerekek is bátran birtokba veszik a kerteket, mely játékaik egyik kedvenc színhelye lett.¹³

¹¹ Mitsui 1987, p. 18.

¹² Mitsui 1987, pp. 19-21.

¹³ Mitsui 1987, p. 21.

Érdekes megjegyezni, hogy Japánban elég korán, már a XI. század közepén konkrét szakkönyv jelent meg a kertművészet rejtelseiről, mely *Tachibana Toshitsuna* tollából származik, és a japánkertek ma is érvényes alapgondolatait foglalja össze.¹⁴

4. A JAPÁNKERT TERVEZÉSE

Az japánkert iránt érdeklődők számára rendelkezésre állnak olyan írások, könyvek, cikkek, információk, amiknek a figyelembe vételével, és egy kis kreativitással akár mi magunk is tervezhetünk japánkertet.

A fenti rajzokon is feltűnhetett, hogy bár többnyire szabályokat és szigorú követelményeket emlegettem, mégis látszólag a tökéletes rendszertelenséggel találtuk szembe magunkat. A japánkertek rendszerességét azonban a japán emberek szemével, gondolkodásmódjával kell észrevennünk. Nem elég pusztán anyagi oldalról szemlélődnünk, meg kell próbálnunk az általuk használt szimbolikarendszert megfejteni.

Lássunk néhány példát abból, hogy mire is kellene odafigyelnem ahhoz, hogy udvarunkból igazi japános kertet varázsoljak.

Hármas egység

A kert, akár egy festmény, van előtere, közepe és háttere. Ez a fajta felosztás segít abban, hogy az egyes részekre jobban tudjunk koncentrálni, hogy aztán majd egységes egészként álljon össze a kép. Így első lépésként azt kell felmérni, hogy honnan közelíthető meg a kert, melyik oldala, részei vehetők észre azonnal. Növelhetjük a várakozás izgalmát azzal, ha a fontosabb elemeket csak egymás után tesszük láthatóvá.¹⁵

Kiindulás

A legfőbb kiinduló pontot a kert talajának tulajdonságai adják, ez az, amihez elsődlegesen igazodnunk kell, amiből ki tudunk indulni. Itt szintekre bontással dolgozunk, elkülönítve kezeljük a lejtősebb részeket, a dombosabb és a sík területet is. Az alapszerkezet alakítására használhatunk köveket.¹⁶

¹⁴ Mitsui 1987, pp. 8-9.

¹⁵ Robert 2006, p. 16..

¹⁶ Robert 2006, pp. 16-17.

Háromszög és térhatás

Az élő és élettelen dolgokat képzeletbeli háromszögekkel tudjuk összekötni. Ezek a háromszögek szabálytalanok és aszimmetrikusak, ezzel jelképezve, hogy minden örök mozgásban van. Az elképzelt függőleges vonalak pedig a magasság-mélység kapcsolatát tükrözik, a vízszintesek a stabilitás és az erőt. Az üres tér, üresen hagyott terület alapvető kellék, ez segít a vonalak meghatározásában és a kert egyensúlyának fenntartásában. Ilyen üres tér lehet egy nagyobb vízfelület, gyepes rész vagy egy nagyobb fa alatt elterülő árnyékos hely.¹⁷

Ellentétek hatása

A japán kertészek az éles kontrasztok hívei, mellyel a kert alapcélját igyekeznek megvalósítani: energiát kelteni az elkészült műben, amelyekkel az életet irányító ellentétes erőket ki tudják fejezni.

Az ellentétek kihasználásával egy kisebb kő például akkor fog igazán kicsinek tűnni, ha egy nála sokkal nagyobbat helyezünk mellé. A különböző színű ásványok színei is akkor feltűnőek igazán, ha egy világos mellé sötét tónusú társát helyezzük el. Hasonló módon tudunk játszani azzal is, hogy ugyanaz a vízfolyás látszólag gyorsabban vagy lassabban folyjon-e. Ennek egyszerű trükkje, hogy ha a sodrásba barázdált, repedezett követ rakunk, akkor gyorsabbnak fog tűnni, mivel több helyen törik meg a víz, hangosabb a csobogás, a zaj pedig mozgalmasságra utal. Ugyanakkor, ha egy lapos és sima kőre cseréljük az előzőt, a víz sokkal lassabbnak fog látszani, nyugodt lesz és egyenletes.¹⁸

Egyszerűség, múlandóság

Amikor japánkertet tervezünk, lényeges szemponttá válik az egyszerűség. Abban az esetben, ha mondjuk túl sok különböző színű virágot ültetünk egymás mellé, a kert látogatója elsiklik az egyes virágok egyedisége fölött, de ha egy zöld területre csak pár szál ugyanolyan színű virág kerül, sokkal jobban magára vonja az ember figyelmét. A kevesebb néha több elv itt is érvényesül. Említettem már azt is, hogy egy japánkert az örök mozgalmasságot tanúsítja. Ehhez pedig tagadhatatlanul hozzátartozik az elmúlás is, ezért a japánok csak természetes

¹⁷ Robert 2006, p. 17.

¹⁸ Robert 2006, p. 17.

anyagokból dolgoznak (gyakori a fa és a bambusz), amiket értelemszerűen bizonyos időközönként ki kell cserélni.¹⁹

Japánkert bambuszkertéssel és fahíddal. Forrás: Richard 2006, p. 28.

5. A JAPÁNKERT OTTHON ÉS KÜLFÖLDÖN

Japánban rendkívül nagy értéke van a földnek, mert kevés van belőle. Mivel magas a népesség aránya a rendelkezésre álló földterülethez képest, ezért a kertek nagysága is korlátozott. Azonban, ha valaki hozzájut egy darab földhöz, kertet terveztet. Amint elkészül, büszkén mutatja meg barátainak, áthívja őket teázni, meditálni.²⁰

A japánkert feladata a japán táj szépségének reprodukálása, az eredmény viszont lehet bármilyen vad és természetes, mégis letagadhatatlanul emberi kéz munkája lesz. A japán kerttervezők nagyon magas képzésben részesülnek, a természetbe mennek ki inspirációért, de ahelyett, hogy a szolgájává válnának, a környezet mesterei szeretnének lenni. A különböző természeti jelenségek újra létrehozásának első lépése lesz egy részletes terv elkészítése. Kedvelt elemeik közé sorolhatóak például a kis hidak, lapos kövek járda-szerűen, a vízililiomok a vízben.²¹

¹⁹ Robert 2006, p. 18.

²⁰ Charles 1917, p. 571.

²¹ Charles 1917, pp. 571-572.

A felkelő nap országának sajátos kertrendezési elve meghódította a világ több országát, így egyre jobban elterjedt Amerikában is. Kérdést vet fel azonban, hogy egy alapjaiban eltérő kultúra képes-e visszaadni egy keleti, természetvalláson nyugvó, ősi civilizáció szellemiségét vagy egész egyszerűen csak kölcsön vette a kerttípust annak lelke nélkül. Az amerikai japánkertekből hiányzik ugyanis a szemléletmód. Más különbségeket is találunk, az amerikai kertek sokkal kisebbek, az éghajlati eltérés miatt más növényekkel is kell dolgozni.²²

Azonban az amerikaiak számára a japán kertművészet több dolgot is megtaníthat. Ilyen az egyszerűség és a praktikusság. Bár először bizarr hatást kelthet bennük egy ilyen kert, mégis a mindennapi életvitel részének szánják. A szabadban eltöltött idő növelését szeretnék elérni.²³

6. ZÁRSZÓ

A dolgozat anyagának kidolgozása közben kicsit úgy éreztem, hogy minél többet tudok, annál kevesebbet értek. Az alapok elsajátításához és megértéséhez talán elegendő információt gyűjtöttem össze, de a valóságban való alkalmazáshoz keveset. Az írás közben bennem több kérdés is megfogalmazódott, ezeknek alkalom adtán feltétlenül utána fogok járni. Abban az esetben, ha egyszer tényleg megvalósíthatok majd egy japánkertet, nem szeretnék úgy járni, mint az Amerikában próbálkozó társaim.

Mert ami engem igazán vonz, az a mögöttes tartalom, a természettel való kapcsolat mibenléte.

²² Charles 1917, pp. 573-574.

²³ Charles 1917, pp. 573-574.

BIBLIOGRÁFIA

Bhikku 1984

Bhikku Satori Bhante. "A sintoizmus." In *A világ nagy vallásai*. Gondolat, 1990.

Charles 1917

Charles Alma Byers. "Japanese garden in America." In vol. 2, No. 6 of *The Art World*, (Sep., 1917), pp. 571-574.

Dogen 2001

Dogen Zenji. "Hogyha látom..." In *Haikuk és wakák – japán versek*, ed. Szántai Zsolt. Szukics Könyvkiadó, 2001.

Mitsui 1987

Mitsui Sen. "A japánkert titkai." In *Kertünk, házunk, otthonunk*, ed. Dr. Sárkány Pál. Mezőgazdasági Kiadó, 1987.

Nemeshegyi 2009

Nemeshegyi Péter. "Japán vallástörténet." In *Ismerjük meg Japánt! Bevezetés a japanisztika alapjaiba*, ed. Farkas Ildikó. ELTE Eötvös Kiadó, 2009.

Robert 2006

Robert Ketchell. *Japánkertek egy hétvége alatt*. Budapest: Bioenergetic Kft, 2006.

A BORÍTÓN LÁTHATÓ KÉP FORRÁSA

- http://clearkid.blogspot.hu/2011_04_01_archive.html (2013. június 22. 20:32)